

Til: Norsk Miljøstabilisering AS
Fra: Advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig AS
v/Advokat Sigurd Knudtzon og Advokatfullmektig Anette Istre

Ansvarlig advokat:
Sigurd Knudtzon

Vår ref.:
65988 501 SKN/AIS

Oslo
15. mai 2015

BRUK AV MILJØSTABILISERING PÅ KONSERVERT GRAVINNHOLD – JURIDISK VURDERING

1 Om notatet

Dette notat er utarbeidet av Advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig AS på oppdrag for Norsk Miljøstabilisering AS. Notatet er utarbeidet i to versjoner, en fullstendig versjon som blant annet går nærmere inn på eiendomsrettslige forhold knyttet til gravplassene, samt en kortversjon.

Nærværende versjon er kortversjonen av notatet ("**Kortnotatet**"), og tar sikte på å oppsummere hovedkonklusjonene i det fullstendige notatet ("**Hovednotatet**").

2 Innledning

På norske kirkegårder finnes det anslagsvis opp mot en million gravplasser hvor innholdet i gravene er blitt konservert som følge av at det enten ikke er tilstrekkelig luft i jordsmonnet, eller at det er for mye fuktighet i dette. I slike tilfeller forhindrer jordsmonnet at levningene gjennomgår en naturlig nedbrytningsprosess. I stedet dannes det adipocere som er en omdanning av kroppens underhudsfett til voks eller stearin, der kroppen mer eller mindre forblir permanent intakt. Slike graver har tidligere gjerne blitt betegnet som "leirgraver". I det følgende vil begrepet "*Konserverte gravplasser*" eller "*Konservert gravinnhold*" bli benyttet, da disse karakteristikkene fremstår som mer dekkende for den problemstillingen man står overfor.

Etter 20 år utløper normalt fredningstiden på en grav, og dersom de etterlatte ikke ønsker å forlenge festetiden, vil graven tas i bruk av ny fester. Dette forutsetter imidlertid at det ikke finnes mer enn grove benrester og kisterester i jordsmonnet, jf. gravferdsforskriften § 12 tredje ledd. Finner man større spor etter levninger enn dette, hvilket vil være tilfellet der det finnes Konservert gravinnhold, kan graven ikke gjenbrukes. Den vil i stedet måtte bli fredet for all fremtid. Den samme problemstillingen vil oppstå dersom en grav som brukes som familiegrav inneholder Konservert gravinnhold.

Konserverte gravplasser er problematisk fordi tilstanden setter en fullstendig sperre for at gravplassen vil kunne brukes på nytt i fremtiden, som forutsatt. I tillegg vil vissheten om manglende nedbryting kunne oppleves svært belastende for de etterlatte. Kontakt med Konservert gravinnhold vil også komme i konflikt med de ansattes på gravlunden sine rettigheter etter arbeidsmiljøloven.

Norsk Miljøstabilisering AS ("**NOMIAS**") er det eneste selskapet på verdensbasis som har utviklet en effektiv metode for å gjenopprette nedbrytningsprosessen i denne typen graver. Metoden går ut på å injisere ulesket kalk inn i gravene, ved at en avansert maskin borer flere små hull i jorden ("**Miljøstabilisering**"). Miljøstabilisering utføres fra bakkenivå, uten behov for å grave opp graven.

Metoden har imidlertid tidligere kun blitt benyttet på de såkalte "plastgravene", graver hvor levningene før gravlegging ble svøpt i plastfolie. Problemet skriver seg fra en praksis som pågikk fra tidlig 1950- til tidlig 1980-tallet.

3 Bruk av Miljøstabilisering på Konservert gravinnhold

3.1 Eierforhold og forvalteransvar

Norske gravlunder eies normalt av soknene selv, gjennom det lokale kirkelige fellesrådet, og er således ikke kommunens eiendom. Også forvaltningen av gravlundene er etter loven lagt til fellesrådet, men loven åpner for at forvaltningsansvaret kan overføres til kommunen gjennom en avtale som må godkjennes av departementet. Slik overdragelse av forvaltningsmyndighet er så langt blitt gjort i fem norske byer.

Uavhengig av hvilken ordning som er valgt i den enkelte kommune, er det kommunen som er tillagt det økonomiske ansvaret som knytter seg til forvaltningen av gravlundene. Kommunen må bevilge midler til fellesrådets drift av eksisterende gravlunder, og til utvidelse av disse, dersom dette er nødvendig ut i fra kravet om antall frie gravplasser i kommunen. At en gravplass skal kunne gjenbrukes etter endt festetid, vil derfor være i kommunenes interesse.

3.2 Myndighet til å beslutte Miljøstabilisering

Etter gjeldende rett er det opp til forvalteren selv å avgjøre hvorvidt det skal utføres en Miljøstabilisering på graver med Konservert gravinnhold. Dette utgangspunktet er også gjentatt av Kulturdepartementet i departementets brev til Gravferdsetaten, datert 4. mars 2014.

Avgjørelsen må imidlertid besluttes innenfor rammene av forvalteroppdraget, som er definert i gravferdslovens § 3 første ledd. Etter bestemmelsen er forvalteren, det være seg enten kirkelig fellesråd eller kommunen, ansvarlig for at gravplassene forvaltes "med orden og verdighet i samsvar med gjeldende bestemmelser".

3.3 Vurderinger knyttet til bruk av Miljøstabilisering

3.3.1 Anbefalt bruk av Miljøstabilisering på "plastgraver"

I 2008 kom Kulturdepartementet med et rundskriv hvor departementet anbefalte bruk av Miljøstabilisering på såkalte "plastgraver" (Rundskriv V-18N 2008). På dette tidspunktet var plastgravproblematikken svært aktuell, og man ønsket å sikre en ensartet praksis for hvordan de ulike soknene håndterte problematikken, også arbeidsrettslig. Rundskrivet inneholdt derfor anbefalinger for hvordan lokale forvaltere skulle håndtere de utfordringene plastgravene reiste.

I rundskrivet fra 2008 fremholdt departementet at bruk av Miljøstabilisering på plastgraver ville få bukt både med problematikken rundt manglende nedbryting og med de arbeidsrettslige problemstillingene i tilknytning til dette (rundskrivet bruker betegnelsen "kalking" når det er tale om Miljøstabilisering). Videre ble det fremholdt at metoden må antas å være rimeligere rent kostnadsmessig fremfor å anlegge nye gravplasser et annet sted. Departementet konkluderte også med at metoden ikke kunne anses som uetisk, og viste til at det ikke oppstår noen form for forbrenning eller askedannelse i forbindelse med nedbrytningsprosessen.

Etter at rundskrivet ble utstedt har metoden blitt hyppig anvendt for å løse plastgravproblematikken, og det med stort hell. Hittil har det blitt foretatt Miljøstabilisering på over 20 000 plastgraver.

Kulturdepartementet har ikke ønsket å komme med noe nytt rundskriv med anbefalte retningslinjer for graver med Konserverv gravinnhold, men har vist til at rundskrivet for 2008 kun gjaldt plastgravproblematikken. Uttalelsen taler for at man ikke kan lese rundskrivet fra 2008 antitetisk: Det at Kulturdepartementet ikke tok stilling til bruk av Miljøstabilisering på leirgravene, innebærer ikke at departementet har tatt et standpunkt til hvorvidt metoden også bør tas i bruk på andre graver med Konserverv gravinnhold.

Departementet viser i stedet til gravferdsloven § 3, som gir de lokale gravferdsmyndighetene ansvaret for å forvalte gravplassene "med orden og verdighet". Etter departementets syn faller vurderingen av om det bør benyttes Miljøstabilisering også på andre graver med Konserverv gravinnhold, inn under et slikt forvalteransvar.

3.3.2 *Ingen forbud mot bruk av Miljøstabilisering etter gjeldende rett*

For graver som inneholder Konserverv gravinnhold oppstår det en situasjon hvor fredningstiden er utløpt, jf. gravferdsloven § 8 og gravplassens vedtekter, men hvor graven likevel ikke vil kunne brukes på nytt fordi levningene ikke har gjennomgått den forutsatte nedbrytningsprosessen, jf. gravferdsforskriften § 12 tredje ledd.

Når fredningstiden er opphørt uten at de pårørende har valgt å forlenge festetiden, vil det ikke lenger eksistere noen festeforhold i juridisk forstand. Gravplassen vil i prinsippet være fellesrådets eiendom, og kommunen vil ha det økonomiske ansvaret for plassen.

Problemstillingen knyttet til å beslutte en Miljøstabilisering reguleres ikke konkret av verken lov eller forskrift. Det foreligger således ikke noe forbud knyttet til bruk av metoden. Dersom Forvalteren er klar over at graven inneholder Konserverv gravinnhold, blir det i utgangspunktet opp til Forvalteren hvorvidt man ønsker å igangsette tiltak for å avhjelpe den oppståtte situasjonen.

3.3.3 *Forvalteroppdraget*

Hvorvidt en Miljøstabilisering skal besluttes må etter vårt skjønn vurderes ut i fra Forvalterens lovpålagte plikter som forvalter, jf. gravferdsloven § 3 jf. § 23. Gode grunner taler for at det vil harmonere bedre med forvalteroppdraget å foreta en Miljøstabilisering av graven, fremfor å la det konserverte innholdet bli liggende i jorden for all overskuelig fremtid. I sær fordi sistnevnte bryter med hele forutsetningen for gravlegging, nemlig at den avdøde levninger skal inngå som del av det naturlige kretsløpet, slik at det etter 20 år kun vil være grove benrester igjen på gravplassen.

En slik vurdering er tidligere foretatt av kulturdepartementet for tilsvarende problemstilling, men den gang for de såkalte plastgravene. Det ble i rundskrivets vedlagte orienteringsskriv påpekt at departementet ikke hadde tatt stilling til bruk av Miljøstabilisering også for graver med Konserverv gravinnhold (leirgraver), og at det her kunne oppstå eventuelle andre problemstillinger for disse, enten av praktisk eller av etisk art.

Det er vanskelig å se hvorfor gravene som inneholder Konserverv gravinnhold skulle stille seg i en annen posisjon enn plastgravene, både juridisk, praktisk og etisk. I begge tilfeller er forutsetningen for selve gravritualet – at levningene gravlegges for å gjennomgå en naturlig nedbrytningsprosess – brutt ved at den forventede prosessen har stagnert på et tidlig tidspunkt.

Plastgraver og graver med Konserverv gravinnhold har den ting til felles at det er måten levningene har blitt begravet på som er årsaken til at nedbrytningsprosessen har stagnert. I begge tilfellene har gravleggingen ført til at de nødvendige forutsetningene for en naturlig nedbrytningsprosess ikke er til stede – i plastgravens tilfelle ved at den gravlagte ble svøpt i plast, og i gravene med Konserverv gravinnholds tilfelle ved at man har plassert kisten i et jordsmonn som ikke er egnet til at det skjer noen

nedbryting. Man kan således si at gravlegging i uheldig jordsmonn også vil være et menneskeskapt problem, på lik linje med innpakkingen som skjedde i plastgravtilfellene.

For de etterlatte vil det formodentlig være en like stor påkjenning å vite at den avdøde ligger så å si intakt i jorden flere tiår etter begravelsen, uavhengig av om årsaken er plastfolie eller leirholdig jord. Prosessen som utarter seg er ofte også lik for begge tilfeller: Det dannes adipocere som innkapsler levningene og hindrer videre nedbryting.

Dagens teknologi vil kunne gjennomføres like godt på graver med Konservert gravinnhold ("leirgravene") som på plastgravene. Miljøstabilisering av graver med Konservert gravinnhold reiser derfor heller ingen nye problemstillinger av praktisk art.

3.3.4 *Anbefalt videreføring av reservasjonsrett for fester*

Siden det i forvalteransvaret også ligger et ansvar for å ivareta verdietiske og kulturelle hensyn, burde den praksisen som har blitt gjennomført på plastgravene, nemlig å gi de etterlatte mulighet til å reservere seg mot at det foretas en Miljøstabilisering, vurderes videreført på graver med eksisterende festeforhold. En slik varslingspraksis er særlig aktuelt der forvalteren er klar over at en familiegrav må antas å inneholde Konservert gravinnhold, fordi manglende nedbryting vil forhindre at det foretas nye familiebegivelser på den aktuelle graven.

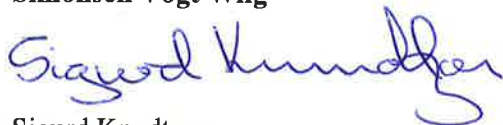
3.3.5 *Forlenget fredningstid ikke en løsning*

Det har fra departementets side blitt pekt på at en forlenget fredningstid muligens vil kunne løse problematikken rundt graver med Konservert gravinnhold. Dette bygger på en feil forståelse av adipocereproblematikken. Når prosessen først har stanset opp, slik den vil gjøre i graver med Konservert gravinnhold, vil ikke en forlenget fredningstid kunne løse problemet. Adipocere innebærer nemlig ikke en forsinket, naturlig, nedbrytningsprosess, men en fullstendig stans av prosessen. Å forlenge gravtiden vil derfor ikke innebære noen løsning, men kun en forskyvning av problemet.

3.3.6 *Forvalterens arbeidsgiveransvar*

Slik prosessen med Miljøstabilisering fungerer i dag, kan det vanskelig tenkes at gjennomføringen vil kunne komme i konflikt med forvalterens arbeidsgiveransvar. Med dagens teknologi unngår man det som tidligere ble ansett som brudd på arbeidsmiljøloven, nemlig at de ansatte kommer i direkte kontakt med Konservert gravinnhold. Ved å ta i bruk NOMIAS' teknologi for Miljøstabilisering vil arbeidstakerne unngå slik kontakt. Slik teknologien har utviklet seg vil det heller ikke foreligge noen fare for at de ansatte blir utsatt for helsefare grunnet bruk av kjemisk materiale.

Med vennlig hilsen
Simonsen Vogt Wiig

Sigurd Knudtzon
Advokat/Partner
sigurd.knudtzon@svw.no

Anette Istre
Advokatfullmektig
ais@svw.no